

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra školní a sociální pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Proměny sexuální výchovy od roku 1945 do současnosti

Changes of the Sex education from 1945 till nowadays

Vedoucí bakalářské práce: PaedDr. Eva Marádová, CSc.

Autor bakalářské práce: Klára Zoubková

Obor studia: Specializace v pedagogice, francouzský jazyk-pedagogika

Rok dokončení práce: 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářskou práci s názvem *Proměny sexuální výchovy od roku 1945 do současnosti* jsem vypracovala samostatně. Použitou literaturu a podkladové materiály uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Praze dne 24. 6. 2011

Klára Zoubková

Poděkování

Děkuji vedoucí bakalářské práce, PaedDr. Evě Marádové, CSc., za odborné vedení, cenné připomínky a podnětné rady při konzultacích.

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Název práce: Proměny sexuální výchovy od roku 1945 do současnosti.

Title of the thesis: Changes of the Sex education from 1945 till nowadays.

Datum odevzdání: 24. 6. 2011

Anotace v českém jazyce: Práce je zaměřena na zmapování vývoje sexuální výchovy v českých zemích od roku 1945 do současnosti, a to na základě teoretických materiálů a dotazování jedinců různých věkových kategorií. Její součástí je výzkum prováděný formou dotazníků, kterého se zúčastnilo celkem 62 respondentů. Cílem výzkumu bylo zjistit, zda probíhala sexuální výchova v základních školách, popřípadě jak často, jakou formou a jaká témata byla při výuce sexuální výchovy zmíněna. V závěru práce je uvedeno krátké porovnání získaných teoretických poznatků a výsledků výzkumu.

Annotation in English: The thesis has been focused on a description of the Sex education evolution in Czech countries since 1945 till nowadays; based on theoretical studies as well as interrogation of individuals of different age. Its one part deals also with a research which concerned in 62 respondents. The main aim of the research was to find out whether the Sex education has been taught at primary school, how often and which topics have been mentioned. At the end of the thesis a brief comparison among the theoretical information and the results of the research are mentioned.

Klíčová slova: sexualita, sexuální výchova, metody výuky, základní škola.

Keywords: sexuality, Sex education, processes of education, primary school.

Obsah

1 Úvod.....	6
2 Teoretická část.....	7
2.1 Význam sexuální výchovy ve školách.....	7
2.2 Co je to sexuální výchova a jaké má cíle?.....	8
2.3 Vývoj sexuální výchovy.....	9
2.3.1 Počátky sexuální výchovy v českých zemích.....	9
2.3.2 Sexuální výchova od poválečného období do 60. let.....	10
2.3.3 60. léta jako období rozkvětu výchovy k manželství a rodičovství.....	11
2.3.4 70. léta.....	15
2.3.5 80. léta.....	19
2.3.6 90. léta.....	21
2.3.7 Sexuální výchova od roku 2000 do současnosti.....	24
3 Výzkumná část.....	28
3.1 Cíl výzkumu.....	28
3.2 Použité metody.....	28
3.3 Charakteristika výzkumné metody.....	28
3.4 Charakteristika výzkumného vzorku.....	28
3.5 Vymezení hypotéz	29
3.6 Vyhodnocení výzkumu.....	30
3.6.1 Vyhodnocení výzkumu vzhledem k časovým obdobím.....	30
3.6.2 Ověření hypotéz.....	40
4 Závěr.....	41
5 Seznam použité literatury.....	43
6 Přílohy.....	45
6.1 Vzor použitého dotazníku.....	45
6.2 Vzor správně vyplněného dotazníku.....	47

1 Úvod

K výběru tématu bakalářské práce mě vedlo hned několik důvodů. Jednak se často zamýšlím nad tím, jak je možné, že je v naší společnosti stále určité procento velmi mladých rodičů, kteří často ještě ani nedovršili věk 18 let a napadá mě, zda není na vině nedostačující úroveň sexuální výchovy v českých školách. Druhým, možná významnějším motivem bylo vydání *Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách*, které se snažilo přinést mnoho nového, avšak co se obsažených informací týče, nebylo žádnou novinkou. Pouze vzbudilo velikou vlnu kritiky a velmi brzy bylo ze škol staženo.

Cílem mé práce je zmapovat vývoj sexuální výchovy v českých zemích v posledních letech na základě dostupných pramenů a postihnout názory odborníků z řad lékařů, psychologů a pedagogů na výuku sexuální výchovy. Jak přistupovala k sexuální výchově škola v minulých 66 letech? Jak byla sexuální výchova zavedena v odborné literatuře a jak ji vnímali samotní žáci?

Na tyto otázky jsem hledala odpověď jednak v odborných publikacích z let 1945 až 2011, jednak pomocí dotazníkového šetření ve svém širokém okolí.

2 Teoretická část

2.1 Význam sexuální výchovy ve školách

Sexuální výchovu lze chápat různě, ale jedním z jejích hlavních úkolů je předcházení patologickým jevům ve společnosti. Můžeme totiž předpokládat, že pokud dospívající mládeži lépe vysvětlíme určité životní situace, proměny lidského organismu a psychiky v době dospívání, zabráníme tak jejímu uchýlení se k nezdravým (ať už po zdravotní, či sociální stránce) „zábavám“. Mezi takové bychom mohli zařadit promiskuitní chování, sebepoškozující chování, drogové závislosti a další. Měli bychom také dodat, že v oblasti sexuální výchovy by se měla ze všeho nejvíc angažovat rodina dítěte, zatímco škola má pouze suplovat sexuální výchovu tam, kde rodina v tomto odvětví neplní svou funkci.

Jako velmi zajímavý se jeví postřeh psycholožky L. Šulové, která během své práce s velmi mladými páry¹ zjistila, že v některých rodinách dětem nejsou předávány ani ty nejzákladnější informace týkající se reprodukce, hygieny, těhotenství a menstruace. Bylo to buď výsledkem nesprávné výchovy samotných rodičů, kteří vlastně ani neměli informace, které by mohli dětem předat, nebo přílišné tabuizace tohoto tématu, či lhostejnosti ke svým dětem.

Škola v dnešní době poskytuje institucionální, kontinuální a odborné působení v oblasti sexuální výchovy, a to na všechny žáky, bez ohledu na to, jak je vedena sexuální výchova v rodině. Často se tedy může stát, že některé děti dostávají zcela nové informace, zatímco jiné děti slyší stejné informace několikrát. Sexuální výchova ve škole může také pomoci opravit negativní řetězce modelů chování, které se v rodinách předávají z generace na generaci. Pokud totiž v jedné generaci započne určitý problém, příští generace už nemusí být schopna udržovat normální, zdravé partnerské vztahy a může dojít i k vážným rodinným problémům, jako je týrání, zanedbávání, či odkládání dětí. Jestliže sexuální výchova ve škole vychází z aktuálních vědeckých poznatků, její téma není zúženo pouze na reprodukci, či uspokojování momentálních potřeb, ale chápe sexualitu jako součást mezilidských vztahů, záviselých například na kultuře, biologických a psychosociálních

1 Páry, kde jeden z dvojice nedosáhl věku 18 let, ale čekali už dítě.

aspektech (Šulová in Weiss, 2010).

2.2 Co je to sexuální výchova a jaké má cíle?

„Sexuální výchova, jako předmět sexuální pedagogiky, má své místo v pedagogické praxi i teorii. Smyslem sexuální výchovy je příprava dětí a mládeže na partnerský, manželský a rodičovský život v nejširším slova smyslu, tedy i na život sexuální, včetně ochrany zdraví a výchovy dobrých mezilidských vztahů. (...) Sexuální výchova má své specifické výchovné prostředky a metody. Tyto prostředky a metody vycházejí z obecných pedagogických prostředků a metod, které svým specifickým způsobem reagují na obsah sexuální výchovy a na osobnost vychovávaného.“² Je to záměrná a cílevědomá formativní činnost vychovatele vůči vychovávanému, která mu má předat přiměřené poznatky z oblasti lidské sexuality, partnerských vztahů, zdraví a životního stylu, manželství a rodičovství a správné společenské a emocionální postoje k sexualitě (Täubner, 1996).

V dnešní době je sexuální výchova často chápána jako součást výchovy k manželství a rodičovství. Je to celistvá výchova, která by měla vést ke správnému chování ve všech jeho oblastech, které jsou sexuálně motivované. Neznamená to ale pouze uskutečňování pohlavního spojení, ale celkovou problematiku manželství a rodiny.

Šulová ve svém pojednání o sexuální výchově z roku 2010 uvádí její tři hlavní cíle. Jsou to:

- 1) kognitivní cíle, které spočívají v předávání informací, týkajících se sexuality
- 2) emocionální a postojové cíle, které mají podnítit vytváření správných hodnot a postojů v oblasti sexuality
- 3) cíle spojené se skutečnými činnostmi a dovednostmi, jež mají za úkol vytváření vhodných způsobů chování a reagování v široce chápané oblasti lidské sexuality (Šulová in Weiss, 2010).

Samozřejmě, že každý z odborníků má na cíle sexuální výchovy jiný názor. Například Uzel vidí jako cíl sexuální výchovy v bývalých socialistických zemích kultivaci

² JANIŠ, K.; TÄUBNER, V.: *Didaktika sexuální výchovy*. Hradec Králové, Gaudeamus, 1999. ISBN 80-7041-902-4, str. 3 a 7.

budoucího rodinného a manželského života (rodičovství je zde totiž považováno za základní cíl každého jedince), rozvoj komunikačních dovedností a vytváření žebříčku etických hodnot, kultivaci partnerských vztahů, nebo vzájemnou úctu a pocit zodpovědnosti. Sexuální výchova podle něj také pomáhá snižovat nebezpečí pohlavně přenosných nemocí, počet nechtěných otěhotnění a v neposlední řadě přispívá k odložení startu do pohlavního života, protože informovaná mládež začíná se sexuálním životem později, než neinformovaná (Uzel 2006).

2.3 Vývoj sexuální výchovy

2.3.1 Počátky sexuální výchovy v českých zemích

První zmínkou o sexuální výchově je memorandum *O pohlavní výchově mládeže* z roku 1917. Bylo předloženo Spolkovou radou Pedagogického muzea v Praze. Jeho cílem bylo zavedení pohlavní výchovy do škol, na základě pronikavých celospolečenských změn, předsudků o nízkosti čehokoliv tělesného a o hříšnosti pohlavního života. Spolkové radě tedy přišlo příhodné akcentovat přirozené projevy člověka, které by vedly ke spokojenému prožívání života. Dalším, kdo se vyjádřil proti tabuizování témat souvisejících se sexualitou, byl v roce 1923 T. G. Masaryk ve své knize *Mravní názory*. Na začátku 20. století to byl také S. Freud, kdo hodně ovlivnil vnímání lidské sexuality ve společnosti.

V roce 1921 byl v Praze založen Ústav pro studium pohlavnosti- historicky první univerzitní sexuologické pracoviště na světě. Ústav funguje takřka nepřetržitě, s výjimkou období 2. světové války, až do současnosti, nyní pod názvem Sexuologický ústav.

Už ve 20. letech 20. století bylo prosazováno profesorem Záhořem „Vychování k manželství“, které mělo být součástí učiva biologie, anatomie, zoologie a zdravotní osvěty. V roce 1934 potom vyšla kniha M. Skořepy „Pohlavní výchova naší mládeže“, která měla vychovávat ke zdravému a normálnímu pohlavnímu životu. Vycházela z toho, že je třeba usměrňovat pohlavní pud tak, aby nepůsobil negativně na vývoj jedince. Podle Skořepy by měla sexuální (pohlavní) výchova plnit 3 úkoly:

- *usměrňovat pohlavní pud* tak, aby dítě zůstalo pohlavně čisté až do dosažení

pohlavní zralosti

- *předat poučení o pohlavních věcech*, to znamená ozřejmit původ člověka, zmínit se o pohlavních chorobách a jejich původu
- *napravit pohlavní poklesky* jako je onanie, či záliba v necudnostech.

Celkově má být pohlavní výchova spíše mravního, než biologického charakteru a škola v ní opět zaujímá až druhé místo za rodinou (Skořepa, 1932). Nutno dodat, že kniha byla ve své době velmi pokroková.

Po dobu 2. světové války byly samozřejmě veškeré pokrokové snahy v oblasti sexuální výchovy zastaveny.

2.3.2 Sexuální výchova od poválečného období do 60. let

Velmi nepříznivý dopad na snahy o rozvoj sexuální výchovy mělo poválečné snížení prestiže rodiny a její plánované „nahrazení“ různými kolektivními zařízeními. Knihy na toto téma vznikající v daném období měly především mravní charakter. Úsilí o sexuální výchovu bylo spíše záležitostí jednotlivců, než propracovanou koncepcí (Šulová in Weiss, 2010).

Co se výchovy ve školách týče, musíme uvést, že v době těsně po válce nelze mluvit o školách základních v takovém smyslu, jako je známe dnes. Dnešní základní škola znamenala tzv. národní školu (1. stupeň) a tzv. střední školu (2. stupeň). Taková škola byla nejprve osmiletá a až Výnos Ministerstva školství a osvěty ze dne 21. 4. 1948 ji prodloužil na 9 let (Somr, 1987).

Na národní škole se děti dle platných osnov dozvídaly mnoho informací týkajících se zdraví, ale žádné se netýkaly pohlavního ústrojí člověka, ani dospívání a tím pádem ani lidské sexuality (Výnos Ministerstva školství a osvěty z 31. 7. 1948).

Střední škola se věnovala problematice pohlavní výchovy až v poslední, tedy 4. třídě. V rámci biologie se vyučovala od září do března tzv. zdravotní věda s tělovědou, kde je zmíněno „Jednoduché poučení o některých žlázách s vnitřním vyměšováním a jejich

působení (hormony).³ V předmětu zvaném zdravotní výchova byl žák informován i o infekčních nemocích. Tentokrát se jednalo o čistotu duševní a pohlavní a o poučení o pohlavních chorobách. Do zdravotní výchovy patřilo i téma „Zrození, růst, dospívání, stárnutí a smrt“, kde byl rozebírán význam rodiny a zájem státu na zdravém populačním vývoji národa (Výnos Ministerstva školství a osvěty, 1948). Hodinová dotace zdravotní výchovy a tělovýchovy byla 2 hodiny za týden a v dubnu ji ve třídách vystřídal jiné téma.

Dalším předmětem, kde tentokrát pouze žákyně mohly získat informace z oblasti sexuální výchovy byla tzv. nauka o domácnosti. Opět měla dvouhodinovou dotaci, ale vyučovala se po celý školní rok. Cílem předmětu bylo seznámit dívky se systémem péče lidově demokratické republiky o matku s dítětem. Žákyně se také učily šít dětskou košilku. Byl zde probírán též tělesný a duševní vývoj dítěte, hygiena, oblékání, krmení dítěte a jeho správná výživa. Tématem předmětu byla i péče o nemocné v domácnosti a postavení ženy doma a v zaměstnání. Žákyně měly absolvovat 3 exkurze: do jeslí, do mateřské školy a do poradny pro matky a děti, kde jim byla ukázána práce sociální pracovníce a jakou školu je třeba studovat, aby se sociální pracovnící mohly stát (Výnos Ministerstva školství a osvěty, 1948).

Až na počátku 60. let se začala objevovat nová díla týkající se partnerství, sexuality, rodičovství a manželství (Šulová in Weiss, 2010). V této době také poprvé přišla myšlenka systematizace sexuální výchovy (Bělinová, 1989).

2.3.3 60. léta jako období rozkvětu výchovy k manželství a rodičovství

Jak už bylo řečeno, 60. léta byla dobou, kdy se opět sexuální výchova stala důležitou. Autoři tehdejších publikací byli většinou spolupracovníky Sexuologického ústavu a shodovali se na tom, že v sexuální výchově by měly být obsaženy tyto aspekty: biologický, morální, citový, dále problematika partnerských vztahů a technické poučení o sexualitě. Autoři také pořádali různé přednášky a besedy, především ve školách (Šulová in Weiss, 2010).

3 Výnos Ministerstva školství a osvěty ze dne 31. července 1948; č. A-153 000-II, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1948. str. 61.

Pro sexuální výchovu ve školách byl ale nejzásadnější Věstník Ministerstva školství a kultury č. 15 z roku 1960, pod názvem *Na pomoc k výchově mládeže k rodičovství*. Obsahuje pokyn k zahájení výchovy k rodičovství.

Sexuální výchova, v této době pod názvem výchova k rodičovství, byla začleněna do systému komunistické výchovy. Jejím cílem byl všestranně rozvinutý člověk, jakožto uvědomělý a aktivní budovatel komunistické společnosti a právě k jeho rozvoji byl potřeba konkrétně určený obsah výchovy. Systém komunistické výchovy odsuzuje tzv. buržoazní pedagogiku, která má na výchovu k rodičovství zúžený pohled, který zahrnuje pouze problematiku sexuální výchovy, jako předmětu odděleného od ostatních složek výchovy. Buržoazní pedagogika nechápala výchovu k rodičovství tak, jak ji chápal komunistický systém; brala ji jako autonomní oblast mravní výchovy a zjednodušovala ji na problematiku pohlavní morálky a vztahů mezi oběma pohlavími. Ideál všestranně rozvinuté osobnosti (dle komunistické výchovy) v sobě nutně zahrnuje i obraz otce a matky jako členů rodiny, která má plnit společenské a morální funkce v socialistické společnosti.

Důležité je, aby výchova k rodičovství korespondovala s daným věkem žáků a s jejich individuálními vlastnostmi. Z toho plyne, že je velmi důležité, jaký má vychovatel vztah k vychovávaným a jak dobře je zná. (Čihák, Jurčo, 1964)

„Keď hovoríme o výchove k rodičovstvu v širokom zmysle, máme tým na mysli ucelenú a zložitú problematiku jako súčasť výchovy celej osobnosti človeka, môžeme ju rozčleniť na tieto zložky:

- a) pohlavná (sexuálna) výchova
- b) výchova k manželstvu
- c) výchova k rodičovstvu v užšom zmysle (ktorá zahrnuje výchovu k materstvu a otcovstvu)⁴.

Pohlavní výchova má vytvářet správný vztah člověka k otázkám pohlavního života, má ho připravit na zdravý pohlavní život a má správně vysvětlit vztah mezi dívkami a

4 ČIHÁK, J.; JURČO, M.: *Výchova k rodičovstvu*. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1964, str. 41.

chlapci. Výchova k manželství zahrnuje jednak pohlavní výchovu, ale i připravuje na manželské soužití, včetně například organizace domácnosti a vztahu k domácím pracím. Nakonec výchova k rodičovství vytváří u mladých lidí vztah k dětem a rozvíjí předpoklady pro budoucí vznik rodičovských citů; zahrnuje také péči o dítě.

Čihák a Jurčo se zamýšlejí také nad mírou výchovného ovlivňování v oblasti sexuality. Tvrdí, že jsou děti a mládež v tomto směru velmi málo výchovně ovlivňovány, že převládá vliv kamarádů a starších lidí (který často spočívá ve vykládání nemravných historek apod.). Takový vliv je samozřejmě špatný, protože představuje hrubý a deformovaný sexuální život. Autoři poukazují na stud vychovatelů při probírání otázek týkajících se sexuality - pokud se vychovatel vyhýbá takovým tématům, riskuje, že si žáci najdou potřebné informace jinde a nemusí to být vždy správné informace.

Za hlavní úlohy výchovy k rodičovství považují Čihák a Jurčo obeznámení mládeže s biologickými a zdravotními hledisky pohlavního života, a také schopnost ovládat pohlavní pud až do doby vstupu do manželství. Ihned ale také upozorňují na jednostrannost těchto úloh, protože pouze takové informace mládež nepřivedou k morálně-lidskému přístupu k sexualitě. Rozšiřují tedy uvedené úlohy ještě o přípravu mladých na tzv. ušlechtilý pohlavní život.⁵ Velmi důležité je nelhat dítěti, neodmítat jeho dotazy (protože potom by k vychovateli ztratilo důvěru a zároveň by odpovědi hledalo jinde - na nesprávných místech), objasnit mu jen ty nejdůležitější problémy tak, aby se cítilo uspokojeno, ale aby se příliš nedráždila jeho sexuální představitost a nevzbuzoval se předčasně jeho zájem o problematiku sexuality. I zde hraje velkou roli přiměřenost věku vychovávaného a také kvalifikovanost vychovatele. V první řadě by měli dítě poučovat rodiče, potom až učitelé a vychovatelé (ve škole a jiných institucích), či známí a příbuzní. Důležitý vliv má i pedagogická a zdravotnická osvěta, mládežnické organizace a populárně naučná literatura.

Autoři zmiňují vhodná témata výchovy k pohlavnímu životu. Jsou to: „anatomie, fyziologie a hygiena pohlavních orgánů, otázka pohlavního styku a antikoncepce, početí, těhotenství a rození.“⁶

⁵ Takový, který nenarušuje a nepoškozuje osobnost a její harmonický vývoj jedince (i partnera).

⁶ ČIHÁK, J.; JURČO, M.: *Výchova k rodičovství*. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladatelství, 1964,

Žáci ve věku 13-15 let by se měli během školního roku minimálně jednou účastnit besedy (většinou se školním lékařem) na téma „Výchova k manželství a rodičovství“ a „Socialistická morálka a vztah muže a ženy“. Další doporučená beseda je určena rodičům dětí této věkové skupiny a nese název „Výchova k rodičovství a pohlavní výchova mládeže“.

Cílem pohlavní výchovy je především pomoci jedinci, aby správně chápal erotiku a sexualitu jako jednu ze složek harmonické osobnosti a aby jí dal správné místo ve svém životě. (Čihák, Jurčo, 1964)

Jak už bylo zmíněno výše, v 60. letech vycházelo mnoho publikací zabývajících se pohlavní výchovou, či výchovou k rodičovství. Za velmi pokrokové bych označila například Bartákovy *Besedy se snoubenci*, nebo publikaci Pondělíčkové-Mašlové *Mladá dívka a sex*. Ani jedna z knih není pouhým teoretickým výkladem. V *Besedách se snoubenci* jsou použity příklady z autorovy praxe, což dělá dle mého názoru knihu čtivější a tím přístupnější laické veřejnosti. *Mladá dívka a sex* je příběhem dospívající dívky Evy, která si píše deník. V deníku je vždy nastíněna určitá problematika, kterou poté autorka vysvětluje z odborného hlediska. Právě díky deníkovým záznamům je publikace bližší dospívající mládeži i rodičům dospívajících. Oba autoři samozřejmě zařazují do svých publikací anatomii a fyziologii pohlavních orgánů jak ženy, tak muže (včetně ilustrací), věnují se problematice dospívání, pohlavnímu styku jako takovému (Barták uvádí i nejběžnější polohy při sexu) a promiskuitě, popisují rozdíly mezi pouhým zalíbením, zamilovaností a láskou, a co je nejdůležitější, oba se věnují tématu antikoncepce. Hovoří o v tehdejší době klasických metodách, jako jsou přerušovaný pohlavní styk, metoda pesarželé, děložní čípky a tabletky, prezervativy, metoda neplodných dnů, děložní tělíška apod. A zároveň je jak v Bartákově knize, tak v knize Pondělíčkové-Mašlové zmíněna jedna naprosto nová metoda antikoncepce, která se v 60. letech rozvíjela především v západní Evropě-hormonální antikoncepce ve formě tabletek. Samozřejmě v době, kdy se hormonální antikoncepce začínala používat, byla považována za veliký zásah do organismu. I přesto byla už tehdy označována za velmi spolehlivou metodu zabránění početí.

2.3.4 70. léta

V roce 1972 Ministerstvo školství vydalo *Věstník Zásady výchovy k rodičovství na ZDŠ*⁷. Tento dokument rozděloval výchovu k rodičovství do tří částí podle věku žáků:

- 1. část byla určena dětem ve věku 6 až 10 let. Měla u dětí vytvořit základní představu o rodině a vztazích v ní, o vztazích mezi sourozenci. Měla pěstovat návyky osobní hygieny a zdravé životosprávy. Žáci byli také seznámeni se základními poznatky o lidském těle, vlivu škodlivin a prevenci onemocnění. Zmíněna byla také péče o dítě po narození a poučení o neznámých a úchylných lidech. Uvedená témata byla zahrnuta do různých předmětů, jako jsou hudební výchova, čtení či pracovní výchova.
- 2. část byla určena dětem mezi 11. a 12. rokem. Cílem bylo seznámit je s příčinami změn, které přicházejí společně s pubertou. Avšak tzv. lékařské otázky neměly být rozebírány v kolektivu a zvláště pak ne v koedukovaném kolektivu. Probírán měl být vývoj člověka před narozením a po něm.
- 3. a tedy poslední část byla věnována nejstarším dětem - od 13 do 15 let. V této etapě se probíraly přirozené rozdíly mezi duševním i tělesným vyspíváním muže a ženy. Byla osvětlena podstata přátelství, kamarádství a lásky, zmíněna důležitost volby správného životního partnera.

Je bohužel pravda, že uvedená koncepce se mnoha důležitým tématům vyhýbala (např. antikoncepce, homosexualita apod.). I přesto podle ní probíhala výuka i v 80. letech.

V roce 1975 se učilo podle následujících osnov:

II. stupeň ZDŠ 6.-9. ročník:

6. ročník:

„Hlavní cíl: u děvčat i chlapců vypěstovat návyk denního omývání celého těla včetně pohlavních orgánů, připravit děvčata na možnost objevení menstruace, informovat o počátcích puberty.“⁸

⁷ Na základních devítiletých školách.

Realizace v předmětech: tělesná výchova, občanská nauka a biologie.

7. ročník:

„Hlavní cíl: znalosti o projevech puberty. Postoj k těmto projevům, charakterizovaný sebeovládáním.“⁹

Realizace v předmětech: tělesná výchova (připomínání důležitosti hygieny zvláště při menstruaci, u chlapců význam tělesné výchovy jako regulačního činitele v pubertě), občanská nauka, přírodopis.

8. ročník:

„Cíl daný osnovami: základní poznatky o anatomii a fyziologii pohlavního ústrojí, o sexuálním životě, o vývoji zárodku a dítěte. Nevhodnost předčasného pohlavního styku. Postoj k lásce jako typicky lidskému projevu pohlavního života, charakterizovaného citovou a sociální složkou.“¹⁰

Realizace v předmětech: biologie člověka, tělesná výchova, občanská nauka.

9. ročník:

„Hlavní cíl: správný vztah chlapců a dívek na základě vzájemného přátelství a pomoci. Úcta k práci druhých občanů, úcta k druhému pohlaví. Správná hlediska pro volbu životního partnera, nevhodnost předčasného pohlavního styku. Předpoklady šťastného života v rodině. Odpovědnost za své činy a za výchovu dětí.“¹¹

Realizace v předmětech: občanská nauka, základy péče o dítě (jen pro děvčata).

8 BÍLEK, J; BÍLKOVÁ, M.: *Sexuální výchova dívek a výchova k rodičovství na 2. stupni ZDŠ*. České Budějovice, Krajský pedagogický ústav, 1975, str. 22.

9 BÍLEK, J; BÍLKOVÁ, M.: *Sexuální výchova dívek a výchova k rodičovství na 2. stupni ZDŠ*. České Budějovice, Krajský pedagogický ústav, 1975, str. 22.

10 BÍLEK, J; BÍLKOVÁ, M.: *Sexuální výchova dívek a výchova k rodičovství na 2. stupni ZDŠ*. České Budějovice, Krajský pedagogický ústav, 1975, str. 23.

11 BÍLEK, J; BÍLKOVÁ, M.: *Sexuální výchova dívek a výchova k rodičovství na 2. stupni ZDŠ*. České Budějovice, Krajský pedagogický ústav, 1975, str. 25.

Kvůli absenci různých důležitých témat jsou tyto školní osnovy kritizovány. Kritizují je učitelé i lékaři a označují je za nedostačující jak z hlediska sexuální výchovy, tak i z hlediska výchovy k rodičovství. Poukazují na procento pohlavně narušených dívek na devítiletých školách mezi 13. a 15. rokem, sexuální delikvenci mládeže (která ale není příliš vysoká), na nezletilé matky, které nevěděly, jak se před početím ochránit a na vulgarizaci a bagatelizaci intimních vztahů u mládeže jak na devítiletých školách, tak na gymnáziích. Kritici učebních osnov také uvádějí, že správná sexuální výchova a výchova k rodičovství pomůže předcházet pozdějším rozvodům a bude tvořit základní faktor pro vznik zdravé a šťastné rodiny, což je základem socialistického státu. Mnozí učitelé také poznali, že často není potřeba v tomto směru vychovávat pouze děti, ale také rodiče, kteří s dětmi o problematice sexuality nemluví ať už ze studu, nebo z nevědomosti. U mnoha rodičů se také vyskytoval názor, že sexuální výchovu by měla mít na starosti pouze škola, protože pedagogové jsou na výklad podobných témat školeni. Jak bude ale níže uvedeno, odborná veřejnost s takovým přístupem nesouhlasí.

Zajímavé je, že existuje i opačný názor, podle kterého jsou učební osnovy dostačující. Sympatizanti těchto osnov vycházejí z toho, že by se sexualita neměla mládeži připomínat, aby se nebudil přílišný zájem o ni, protože je jí dost v televizi a různých časopisech. Je ale mediální podání tím pravým? Hlavní překážkou je možná opět stud učitelů, kterým je mnohdy „hloupé“ s dětmi rozebírat i rozmnožovací soustavu člověka v hodinách biologie. (Bílek, Bílková, 1975)

Pondělíčková-Mašlová ve své knize *O sexuální výchově bez rozpaků* z roku 1976 zastává názor, že sexuální výchova by se měla pěstovat jak ve škole, tak, a to především, v rodině. Právě rodina by měla být pro dítě primárním zdrojem informací z oblasti lidské sexuality. Samozřejmostí je, že podávané informace musí být na úrovni současné vědy, poznatky musí být moderní. Sexuální výchova je podle autorky přirozeným právem a povinností rodičů a škola má pouze završit toto výchovné úsilí, podobně jako v jiných oblastech výchovy. Nutná je úzká spolupráce mezi rodinou a školou: sexuální výchova by měla být předmětem rodičovských schůzek, aby mohli pedagogové rodiče informovat o úrovni výuky tohoto předmětu v jednotlivých třídách. Poukazuje také na to, že v zahraničí, konkrétně v NDR, už je taková praxe běžná.

Pondělíčková-Mašlová navrhuje následující způsob výuky: učivo sexuální výchovy je rozděleno do tří částí s ohledem na věk dětí.

- 1) 1. -5. třída: sexuální výchovu provádí třídní učitel, který by měl začít s výkladem až po konzultaci s rodiči dětí, protože je pravděpodobné, že děti budou informovány nerovnoměrně. Témata určená pro tuto věkovou kategorii jsou: rozdílnost pohlaví, odkud přicházejí malé děti, když se dítě narodí, každý člověk má matku a otce, falešní „přátelé dětí“. Pro dané věkové období autorka preferuje zdůraznit roli matky, tu otcovu jen vysvětlit. Zamýšlí se také nad tím, zda by nebylo dobré určit pedagoga, který by se věnoval pouze sexuální výchově. Měl by na ni více času než ostatní, mohl by být v úzkém kontaktu s odborníky z řad lékařů, psychologů apod., a také by mohl navštěvovat různé kurzy a školení, aniž by zanedbával ostatní školní povinnosti.
- 2) 5. -6. třída: děti mohou sledovat vývoj na vlastním těle a učitel je připraví na změny, které budou probíhat během dospívání. Při výkladu je možné vycházet z toho, co má společného rostlina, zvíře a člověk. Je třeba zmínit potřebu ovládnutí sexuálního pudu, který se v tomto věku začíná probouzet. Doporučená témata: složení a funkce pohlavních orgánů, masturbace a poluce (u tohoto tématu je hodno zdůraznění, že Pondělíčková-Mašlová nevykládá masturbaci jako něco špatného, či zdraví škodlivého; Hynie v publikaci *Dospíváte v muže*, z roku 1976, odrazuje od masturbace, jako od kratochvíle, která pouze odvádí od užitečných činností a není k ničemu dobrá), oplodnění, těhotenství a porod.
- 3) 7. -8. třída: v tomto věku už žáci dosahují puberty a měla by se u nich projevit důvěra v pedagoga, která se vytvořila v průběhu minulých let. Žáci také v tomto věku začínají mít vlastní názory a postoje. Učitel přestává pouze vykládat a často i vede diskuzi mezi dívkami a chlapci. Doporučenými tématy jsou: tělesné a duševní změny v době dospívání a puberty, vzájemný poměr obou pohlaví a kulturní a morální usměrňování pohlavního pudu. (Pondělíčková-Mašlová, 1976)

2.3.5 80. léta

V 80. letech je, co se výchovy k rodičovství týče, stále platné věkové rozdělení, se kterým jsme se již setkali v 70. letech. Výchova k manželství a rodičovství je tedy rozdělena do následujících etap:

1. pro děti ve věku 6-10 let
2. pro děti ve věku 11-12 let
3. pro děti ve věku 13-15 let. (Brtníková, 1974)

Lektory jsou většinou odborníci, tedy nepedagogové. To může působit problémy v oblasti práce s dětmi různých věkových skupin a respektování jejich specifických potřeb. Proto navrhují autoři Fanta a Šmolka užší spolupráci mezi pedagogy a odborníky z řad lékařů, psychologů, manželských poradců apod. Výchova k manželství a rodičovství tedy vyžaduje interdisciplinární přístup. „Výchova k manželství a rodičovství by neměla být „občasnou senzací“, ale měla by se stát opravdu systematickou, jak tomu ve většině případů skutečně bývá.“¹² Lektor by měl mít autoritu, vzbuzovat důvěru a jeho výklad musí být srozumitelný. V žádném případě si nesmí dovolit ani nejmenší vulgarizaci takto citlivé problematiky. Autoři také zmiňují důležitost výchovy k rodičovství u mladých lidí ve výkonu trestu, u lidí romského původu a u invalidní mládeže. Fanta a Šmolka se tedy nezabývají pouze výchovou k manželství a rodičovství u školní mládeže, ale navrhují dělení podle typu posluchačů na (Fanta, Šmolka, 1981):

1. „práci s mládeží
2. specifickou přípravu snoubenců
3. výchovu k rodičovství mladých manželů v adaptační fázi¹³
4. práci s rodiči budoucích manželů“¹⁴

Cíl výchovy k manželství a odpovědnému rodičovství je opět dát všem občanům určitý etický základ (přiměřený věkové úrovni), který jim umožní pochopit poslání muže a ženy v socialistické rodině, dodržovat zásady socialistické morálky ve vztahu mezi mužem

12 FANTA, K.; ŠMOLKA, P.: *Poradenská praxe a výchova k rodičovství I.* Praha, Horizont, 1981, str. 21.

13 Jedná se zhruba o první tři roky manželství.

14 FANTA, K.; ŠMOLKA, P.: *Poradenská praxe a výchova k rodičovství I.* Praha, Horizont, 1981, str. 23.

a ženou a usnadnit jim orientaci ve složité problematice manželství a rodičovství. Hlavní působení bylo rozloženo do tří oblastí:

1. Výchova morálně politická a světonázorová
2. Vlastní výchova k manželství a rodičovství
3. Zdravotní a sexuální výchova. (Hajná, in Výchova k manželství a odpovědnému rodičovství, 1986)

Hajná poukazuje na důležitost přípravy a realizace různých vzdělávacích akcí, jako jsou besedy, přednášky, konference, ale také výzkumná činnost. Je třeba, aby hlavní směry výchovy k manželství a odpovědnému rodičovství byly zpracovávány v pětiletých plánech a aby stanovené úkoly takové výchovy byly důsledně kontrolovány. V případě zjištění nedostatků je samozřejmě nutná okamžitá náprava.

Výchova k manželství a odpovědnému rodičovství má odpovídat linii KSČ¹⁵ zejména pro výchovu mladé generace pro život a práci v rozvinuté socialistické společnosti. Má podporovat vážnost rodiny, přičemž není možné připustit nevědecké a subjektivní názory na vztah mezi mužem a ženou v rodině a na výchovu dětí. Obsah výchovy k manželství a odpovědnému rodičovství na sebe musí v jednotlivých etapách navazovat a žádná skupina obyvatelstva nesmí být opomenuta. Užívané formy musí odpovídat věkovým a sociálním zvláštnostem jednotlivých skupin: je tedy potřeba konfrontovat jednotlivé cíle a formy výchovy k manželství a odpovědnému rodičovství s potřebami jednotlivců a jednotlivých skupin obyvatelstva.

Plán výchovy k odpovědnému manželství a rodičovství má vycházet z dlouhodobého výhledu, úkoly musí odpovídat potřebám výchovy mládeže a stanovené cíle musí být realistické (Hajná in Výchova k manželství a odpovědnému rodičovství, 1986).

Pro školní praxi významný se mi jeví metodický list k výchově k rodičovství, který vypracovala Přívratská v roce 1987. Ta považuje za nejdůležitější přípravu člověka na dospělost utvářenou mravní, citovou, rozumovou, pracovní a estetickou výchovou. Výchova k rodičovství podle ní vyžaduje spolupráci rodiny a školy, proto v metodickém

15 Komunistická strana Československa

pokynu zmiňuje i působení na rodiče.

„Výchovné cíle jsou plněny v českém jazyce, přírodopisu, v občanské nauce, chemii, tělesné výchově, zeměpisu, ve všech třech složkách pracovního vyučování a také ve výtvarné výchově. Těžiště práce a koordinace výchovně vzdělávacích cílů ve výchově k rodičovství je však v práci třídního učitele.“¹⁶ V českém jazyce pedagog může působit na žáky pomocí literatury, vést je k odpovědnosti za své chování, ohleduplnosti apod. V přírodopisu je samozřejmě důležité poučení o anatomii a fyziologii pohlavních orgánů, o fázích vývoje jedince od období těhotenství přes porod dále, o vývoji pohlavních buněk a žlázách s vnitřní sekrecí. Dále by se měl učitel zmínit o vlivu škodlivých látek na organismus a o správné výživě. Co se škodlivých látek týče, prolíná se učivo přírodopisu s učivem chemie, kde je zmíněna problematika alkoholismu a jiných návykových látek, včetně kouření. V občanské nauce se žáci seznamují s úkoly, které vyplývají z rodinného života, učí se, jak se socialistický stát o rodinu stará. Tělesná výchova vede žáky k pravidelné pohybové činnosti, a protože probíhá často odděleně, je vhodné poukázat na význam hygieny pohlavního ústrojí, u dívek zvláště v období menstruace. V hodinách zeměpisu je možné zmínit sociální politiku státu a jeho zájem na zdravé populaci. Výtvarná výchova prostřednictvím maleb, aktů apod. nabízí možnost vést děti k tomu, že nahota je něco zcela přirozeného. Na konec zmíním ještě pracovní a technické vyučování, kde se žáci naučí praktickým dovednostem, zvláště manuálními činnostmi, které jsou důležité pro chod rodiny (různé opravy v domácnosti, údržba). Součástí pracovního vyučování je i specifická příprava dívek, kdy děvčata získávají dovednosti v oblasti vaření a správné výživy, ekonomiky a vedení domácnosti a v oblasti šití a odívání (Přívratká, 1987).

2.3.6 90. léta

V roce 1994 autoři Brzek a Mellan provedli průzkum o špatném stavu a nežádoucích trendech v sexuální chování obyvatelstva a nedostatečném stavu provádění sexuální výchovy. Na základě tohoto průzkumu bylo zjištěno, že mládež není dostatečně poučena například o antikoncepci, nebo že je podceňována hrozba pohlavně přenosných nemocí,

¹⁶ PŘÍVRATSKÁ, J.: *Výchova k rodičovství na zš (metodický list)*. Brno, Krajský pedagogický ústav, 1987, str. 4.

včetně AIDS. Rodiče dětí v této době požadovali urychlené zavedení sexuální výchovy do škol a zároveň byli přesvědčeni, že veškerou odpovědnost za vzdělání dětí v oblasti sexuální výchovy má převzít škola, o jejíchž akcích v tomto směru chtějí být informováni. Sexuální výchova tedy není rodiči téměř vůbec vnímána jako úkol rodiny. Pro zavedení sexuální výchovy jsou i dotazovaní učitelé, jediným problémem je, že se cítí nepřipraveni na její výuku, a proto se dožadují vhodné odborné literatury, kurzů, a také změny osnov. Učitelé uvádějí, že na pedagogických fakultách nebyli na výuku sexuální výchovy nijak připravováni (Brzek, Mellan, 1994). I když je rodina nejlepším prostředím pro sexuální výchovu, škola ji doplňuje v případě, že rodiče buď nechtějí své děti po této stránce vychovávat, nebo nejsou na podobnou výchovu připraveni. Škola by však měla rodiče před zahájením výuky informovat o obsahu a cílech sexuální výchovy a vyzvat je ke spolupráci. (Machová, Marádová, Klementa a kol., 1998).

Autoři výše zmíněného průzkumu navrhují několik doporučených řešení. Mezi nimi i zavedení povinné sexuální výchovy ve školách. V tehdejší škole totiž žáci nemuseli absolvovat rodinnou výchovu a často se i stávalo, že pedagog, který se cítil odborně nepřipravený, témata týkající se sexuality prostě vypustil. Sexuální výchova měla být zařazena buď do rodinné výchovy (v případě, že by byla povinná), nebo do nového předmětu výchova ke zdraví (Brzek, Mellan, 1994). Různí autoři se shodují v tom, že je důležité dítě vzdělávat na poli sexuální výchovy už od jeho nástupu do školy, tedy od 1. třídy, samozřejmě s ohledem na věkové zvláštnosti jednotlivých věkových skupin.¹⁷

Cílem sexuální výchovy nejsou pouze biologické poznatky, ale i formování jedince k usilování o žádoucí životní styl. Měla by být zahrnuta ve třech předmětech: občanská výchova, rodinná výchova a přírodopis. Brzek a Mellan předkládají také návrh osnov sexuální výchovy, kde uvádějí jako důležité:

1. anatomii a fyziologii pohlavních orgánů, usilování o odložení startu do sexuálního života na dobu co možná nejbližší všestranné připravenosti jedince, upozornění na možné důsledky sexuálního života (početí a narození dítěte) aj.,
2. motivovat děti k vytvoření správně fungujícího manželství, které je příznivým

¹⁷ Například nutnost výuky sexuální výchovy od 1. ročníku základní školy zmiňují Brzek a Mellan, nebo Marádová.

prostředím pro výchovu další generace, nutnost správného výběru partnera,

3. vyzdvihování věrnosti a nesobeckosti v partnerských vztazích,
4. zohledňovat rozdílné předpoklady dětí k dosažení žádoucích cílů, motivovat je k náročnějším cílům, ale pouze k takovým, které mohou splnit
5. informovat děti o vhodných metodách antikoncepce a ochrany před pohlavními chorobami, zejména AIDS, a tím je vést alespoň k minimální odpovědnosti za sebe a svého partnera (Brzek, Mellan, 1994).

Jako další cíle bychom mohli uvést chápání sexu jako daru, který umožňuje předávání života, předcházení poruchám v manželství a schopnost řešení problémů, které v manželském soužití mohou nastat a získání schopnosti vést sexuální výchovu ve vlastní rodině (Machová, Marádová, Klementa a kol., 1998).

Pedagog by měl umět žáky přesvědčit o tom, co je žádoucí, či nežádoucí připomenutím dopadů na partnera, nebo na děti (Brzek, Mellan, 1994). Měl by vytvořit příjemnou, přátelskou atmosféru ve třídě a navodit pocit bezpečí, aby se žádný z žáků nebál projevit kvůli například posměchu (Machová, Marádová, Klementa a kol., 1998).

V učebních osnovách k výuce rodinné výchovy pro 6. až 9. ročník základní školy z roku 1996 je stanoven minimální počet hodin rodinné výchovy za týden na 4 hodiny. V rámci tématu Rodina a širší sociální prostředí, se žáci seznamují například s postavením muže a ženy v rodině, jejich rolí, zmíněny jsou různé změny v rodině, jako úmrtí, rozvody, narození dítěte apod., a také problematika předčasného těhotenství a manželství nezletilých. Z dalšího tématu, Péče o zdraví, osobní hygiena, režim dne, je vhodné zmínit podtémata osobní hygiena chlapců a dívek, a také základní přehled nemocí, jejich příčin a jejich prevence, včetně viru HIV. Sexuální výchova tvoří v osnovách samostatné téma. Po jejím probrání by se měl žák orientovat v následujících otázkách:

- rozdíl mezi zamilovaností, krátkodobou známostí a plně rozvinutou láskou
- chápat, že touha po sexuálním sblížení neznamena připravenost pro sexuální život a že organismus dospívající dívky ještě není na plný intimní život zralý, stejně jako na těhotenství a porod

- chápat příčiny psychických změn v období puberty a dospívání
- znát význam a rizika různých druhů antikoncepce i s ohledem na pohlavně přenosné choroby
- chápat posláním matky a otce v rodině
- dokázat předcházet situacím, jako je znásilnění apod. vhodným chováním.

Učitel se může zmínit i o asistované reprodukci, poruchách plodnosti, sexuální orientaci, či sexuálně motivované kriminalitě (Rodinná výchova, učební osnovy pro 6.-9. ročník, 1996).

Některá témata, týkající se sexuální výchovy, byla zařazena i do učebních osnov občanské výchovy pro 6.-9. ročník základní školy z roku 1991. Bylo to konkrétně v osnově pro 8. ročník, v tématických celcích Člověk a dospívání a Člověk hledající společnost. Oba celky se zabývají například problematikou dospívání, setkání lidí, následně přátelství a osamělosti. Zmíněna je tu láska a sex jako její výraz a negativní podoby sexuality¹⁸, hledání partnera a nakonec manželství.

2.3.7 Sexuální výchova od roku 2000 do současnosti

Sexuální výchova je opět zahrnována do učiva rodinné výchovy, rodinná výchova může být chápána i pouze jako součást sexuální výchovy. Ta totiž může být rozdělena na populační výchovu, sexuální výchovu jako takovou, výchovu k mezilidským vztahům a komunikaci a rodinnou výchovu. Rodinná výchova by tedy představovala jedno z témat široce pojaté sexuální výchovy, které má připravovat na budoucí rodičovskou a manželskou roli jedince (Janiš in Svatoš, 2002). Názor o podřazení rodinné výchovy sexuálně výchově zastává i Uzel. Uvádí totiž, že pokud jsou učební osnovy volnější, často je sexuální výchova z rodinné výchovy vypuštěna, protože ne všichni učitelé jsou schopni se žáky o sexualitě hovořit. „Tito pedagogové pak většinou vítají tabuizaci sexuálních témat a sexuální výchovu často redukuje jenom na jakési povšechné poučení o nebezpečích sexu spojené se zmínkou o kapavce a kondomech.“¹⁹

18 Nezávaznost, sex bez lásky, následky nezodpovědného sexuálního chování.

19 UZEL, R.: *Sexuální výchova*. 2006. [online].

Dostupné na internetu:

<<http://www.viod.cz/editor/assets/download/publikace/sex%20vy.pdf>>, str. 22.

Z výzkumu, který provedla Hejsková v 7., 8. a 9. ročnících základních škol je patrné, že žáci jsou dobře informováni o problematice sexuality. Jediným nedostatkem je špatná znalost zákona, týkajícího se sexuality a problematiky těhotenství (Hejsková in Svatoš, 2002).

Co se sexuální výchovy v praxi týče, největší problém tkví ve špatné spolupráci mezi školní výchovou a výchovou v rodině.

V *Doporučení k realizaci sexuální výchovy v základních školách* z roku 2009 (dále jen doporučení) jsou témata sexuální výchovy zařazena do mnoha vyučovacích předmětů a zároveň jsou součástí jednoho samostatného předmětu - výchovy ke zdraví. Je možné realizovat i různé přednášky, či besedy s externisty. Dokument, vydaný MŠMT reaguje na změny ve společnosti, změny hodnotového systému, či zrychlený životní styl, protože všechny tyto faktory mohou negativně působit na děti a mládež. „Sexuální výchova by měla být pojímána v širších souvislostech a komplexně. Jedině ucelená a systematická sexuální výchova vštěpuje dítěti, vedle předávaných informací, také morální principy, formuje jeho jednání a postoje, rozvíjí citovou oblast, a podporuje osobnostní autonomii.“²⁰ Autoři doporučení zdůrazňují, že sexuální výchova se netýká pouze biologického hlediska, ale také psychologického a sociálního a všechna hlediska by měla být, pokud možno, v rovnováze. Na druhém stupni základní školy je sexuální výchova součástí vzdělávacích oblastí Člověk a jeho zdraví, Člověk a společnost a Člověk a příroda.

Doporučení se zabývá i personálními podmínkami pro výuku sexuální výchovy a stanovuje požadavky na učitele této výchovy. Mezi ně patří:

- dostatečná odborná kvalifikace, zejména v oblasti didaktiky sexuální výchovy
- průběžné vzdělávání v oblasti sexuální výchovy, doplňování si informací
- empatie, kreativita, respekt, schopnost vést konstruktivní dialog a diskuzi
- znalost příslušné legislativy, včetně ohlašovací povinnosti v případě podezření na spáchání sexuálně motivovaného trestného činu, či mravního ohrožení mládeže
- povědomí o specializovaných pracovištích, jako jsou různé poradny,

²⁰ *Doporučení k realizaci sexuální výchovy v základních školách*. Praha, MŠMT, 2009, str. 3.

gynekologická, či sexuologická pracoviště apod.

- schopnost spolupráce s rodiči - vysvětlení významu sexuální výchovy, eventuálně doporučení odborníka
- uvědomění si hranic osobní výpovědi, protože často bývá vzorem pro žáky.

Zmíněn je i školní metodik prevence, který by měl doporučovat vhodné metody prevence například v oblasti sexuálního zneužívání, prevence HIV/AIDS atd. Měl by doporučovat vhodné vzdělávací aktivity pro výuku sexuální výchovy, informovat kolegy o nových přístupech ve výuce, či o výsledcích různých výzkumů.

Vedle klasického výkladu učitele autoři doporučují také interaktivní práci, která zahrnuje rozvoj komunikačních a sociálních dovedností prostřednictvím hraní různých rolí a vytváření modelových situací, projektovou výuku, vzdělávací programy nabízené externisty, jako jsou například besedy s odborníky, dále doporučují návštěvy specializovaných zařízení a metodu samostatné práce s informacemi. Uvádějí tzv. „Desatero realizace sexuální výchovy“, kterým je vhodné se inspirovat:

1. „spolupráce školy s rodinou
2. systémovost a provázanost sexuální výchovy s celým výchovně vzdělávacím procesem ve škole
3. vědeckost v sexuální výchově
4. princip důvěry
5. koedukovanost v sexuální výchově
6. etický přístup
7. komplexnost a harmonie v sexuální výchově
8. osobnost učitele
9. přiměřenost v sexuální výchově
10. neodsuzující a citlivý postoj k sexualitě.²¹

21 *Doporučení k realizaci sexuální výchovy v základních školách*. Praha, MŠMT, 2009, str. 9.

Doporučení obsahuje i kontakty a odkazy na důležité organizace v oblasti sexuální výchovy, problematiky pohlavně přenosných nemocí, obchodu s lidmi a prevence. Společně s doporučením byla vydána i příručka pro učitele *Sexuální výchova-vybraná témata*, která může pedagogům sloužit buď jako zdroj informací, nebo jako inspirace při realizaci sexuální výchovy (Doporučení k realizaci sexuální výchovy v základních školách, 2009).

„Sexuální výchova nepředstavuje jen informace o pohlavním životě. Pomáhá také vytvářet žádoucí postoje a učí životním dovednostem. Všechno to raději o dva roky dříve než o pět minut pozdě.“²²

22 UZEL, R.: *Sexuální výchova*. 2006. [online].

Dostupné na internetu:

<<http://www.viod.cz/editor/assets/download/publikace/sex%20vy.pdf>>, str. 1.

3 Výzkumná část

3.1 Cíl výzkumu

Prvotním cílem prováděného výzkumu bylo zjistit, zda sexuální výchova v základních školách probíhala a pokud ano, jak často, či jakou formou. Dalším z cílů bylo zjistit, ve kterém vyučovacím předmětu byla sexuální výchova zahrnuta a postihnout témata, která byla v daných letech v sexuální výchově probírána.

3.2 Použité metody

Rozhodla jsem se konfrontovat poznatky získané v odborné literatuře se zkušenostmi absolventů základních škol v různých letech. Použila jsem pro tento účel anonymní dotazníky s uzavřenými, polouzavřenými i otevřenými otázkami. Pro metodu dotazníku jsem se rozhodla proto, protože se mi jevila jako nejvhodnější s ohledem na časové možnosti jak mé, tak respondentů.

3.3 Charakteristika výzkumné metody

Respondentům byly distribuovány dotazníky s celkem osmi otázkami. Co se týče obecných informací, zajímal mě jejich věk a pohlaví respondentů, období, v němž plnili povinnou školní docházku a zda během ní přestupovali na víceleté gymnázium. Následovaly otázky zaměřené na výuku sexuální výchovy: zda vůbec v jejich škole probíhala, pokud ano, jako často a pokud ne, zda škola zařadila jinou metodu vzdělávání v této oblasti. Pokud respondent odpověděl kladně, tedy že absolvoval sexuální výchovu na základní škole, měl ještě specifikovat ročník, do kterého byla sexuální výchova zařazena a měl označit, jaká konkrétní témata v ní byla zahrnuta.

3.4 Charakteristika výzkumného vzorku

Dotazovala jsem se celkem 62 respondentů různých věkových kategorií. Výběr respondentů byl náhodný. Dotazníky jsem rozdávala v rodinách svých blízkých a přátel,

kde byl předpoklad věkové rozmanitosti respondentů. Bohužel některé dotazníky musely být vyřazeny z důvodu nesprávného vyplnění, kdy si například respondent nedokázal vzpomenout, jak často byla výuka sexuální výchovy zařazena ve vyučování, nebo nebyl schopný označit témata, která byla probírána apod. Některé z dotazníků byla třeba vyřadit i proto, že dotazovaný nevyplnil ani svůj věk, ani období plnění povinné školní docházky. Stoprocentně použitelných dotazníků bylo 41.

U většiny respondentů se vyskytoval podobný problém: odpovídali pouze na část položené otázky. Například všichni uvedli, v jakém předmětu měli zařazenou sexuální výchovu, ale už nevedli ve kterém to bylo ročníku; nebo odpověděli, že v rámci sexuální výchovy probírali metody antikoncepce, ale opět už nevedli které. Obecně lze říci, že u otázek, kde byla odpověď spojena s následnou specifikací, se většina respondentů soustředila pouze na první část odpovědi a upřesnění (možná z nepozornosti) vynechala. Další komplikací byl fakt, že respondenti, kteří neměli odpovídat na otázky č. 5-8 (protože dříve odpověděli, že u nich ve škole sexuální výchova neprobíhala), přesto vyjmenovávali témata, která v rámci sexuální výchovy probírali. Z ostatních odpovědí nakonec vyplynulo, že uvedená témata byla zmíněna například při besedě s odborníkem.

3.5 Vymezení hypotéz

Rozhodla jsem se stanovit 3 hypotézy, které na základě výsledků výzkumu budu moci buď potvrdit, nebo vyvrátit.

1. Žáci, kteří přestupovali na víceleté gymnázium sexuální výchovu neabsolvovali.
2. Počet žáků, kteří v základní škole absolvují sexuální výchovu stále roste.
3. V období od 60. do 90. let probíhaly ve školách náhradní formy sexuální výchovy, jako jsou přednášky či besedy, rozdávání informačních letáků, nebo promítání výukových filmů ve větší míře, než je tomu v současné době.

3.6 Vyhodnocení výzkumu

Z celkem 41 respondentů, bylo 54% (22 dotázaných) žen a 46% (19 dotázaných) mužů, v celkovém věkovém rozmezí 22 až 75 let.

3.6.1 Vyhodnocení výzkumu vzhledem k časovým obdobím

A) Přejchod na víceleté gymnázium

Pouze 7% ze 41 respondentů přecházelo během povinné školní docházky na víceleté gymnázium. Jeden z přecházejících zapadal rokem ukončení povinné školní docházky do období 70. let, dva další potom do 1. dekády 21. století. Všichni respondenti, kteří studovali na víceletém gymnáziu, shodně uvedli, že neabsolvovali žádnou sexuální výchovu, a to ani v jiné formě, než by bylo klasické vyučování.

B) Výuka sexuální výchovy v základních školách a víceletých gymnáziích

Ačkoliv nejvíce respondentů spadalo rokem ukončení povinné školní docházky do 1. dekády 21. století, více než polovina z celkového počtu dotazovaných (63%) uvedla, že sexuální výchova v jejich škole neprobíhala. Pouze 17% respondentů (z celkového počtu dotazovaných) uvedlo, že jim škola poskytla alespoň jiné formy vzdělávání v oblasti sexuální výchovy. Nutno ovšem dodat, že na tuto otázku, která byla určena pro dotazované, kteří neabsolvovali sexuální výchovu, odpovídali i jedinci, v jejichž škole sexuální výchova probíhala. Škola jim totiž nabídla jak klasický výklad v rámci určitého vyučovacího předmětu, tak i jinou formu vzdělávání, jako byla již zmiňovaná přednáška, beseda, informační letáky, či výukový film. Celkem 53% dotazovaných nemělo školní sexuální výchovu vůbec.

83% respondentů, kteří plnili povinnou školní docházku v 60. letech odpovědělo, že sexuální výchovu neabsolvovali a 20% z nich ani v žádné jiné-náhradní formě. Zbylých 80% těchto dotazovaných uvedlo jako jiné formy sexuální výchovy setkání s odborníkem-besedy, přednášky a výukové filmy.

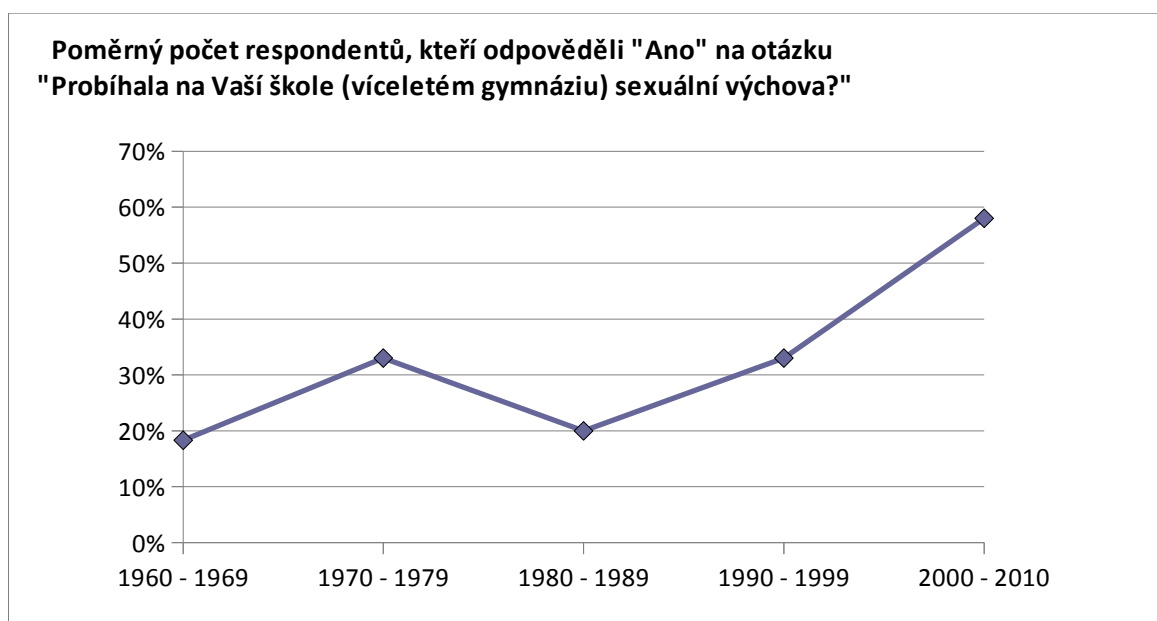
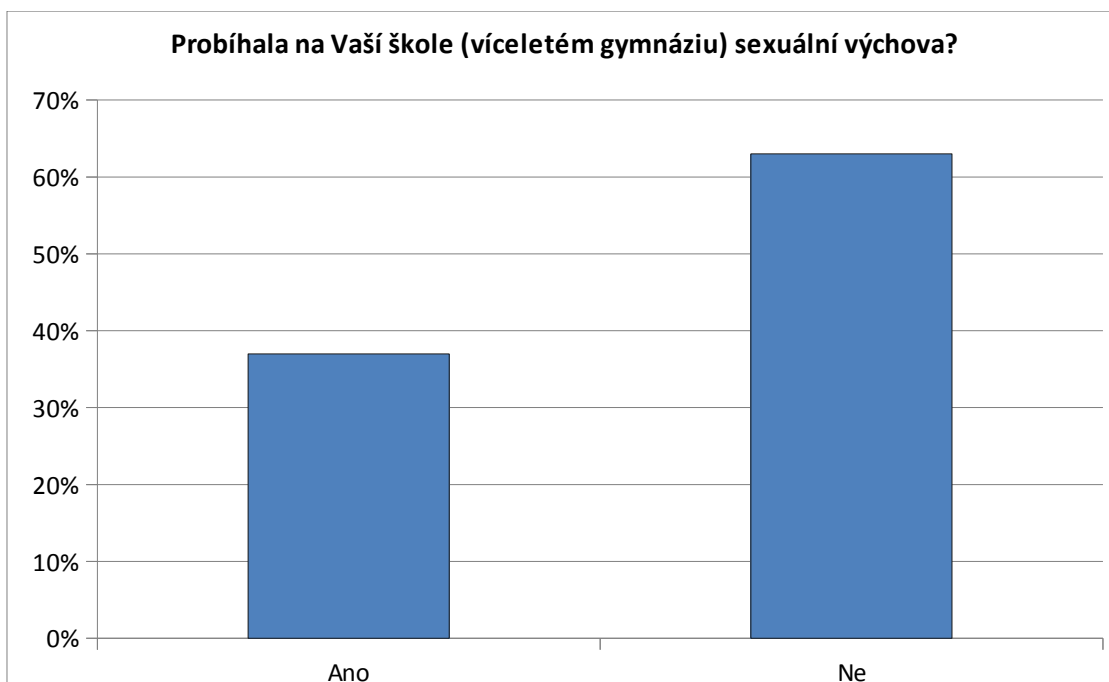
Jak už bylo uvedeno výše, jeden z dotazovaných plnících povinnou školní docházku v 70. letech přecházel na víceleté gymnázium. Dalších 92% respondentů plnilo povinnou

školní docházku na ZDŠ. I ten dotazovaný, který přecházel na víceleté gymnázium patří do skupiny 59% těch, kteří nedostali žádné vzdělání v oblasti sexuální výchovy. Jeden (tvořící 8% celkového počtu respondentů ze 70. let) z dotazovaných uvedl jako jinou formu vzdělávání setkání s odborníkem. 33% dotázaných z celkového počtu respondentů v této kategorii uvedlo, že v jejich škole sexuální výchova probíhala.

U respondentů plnících povinnou školní docházku v 80. letech můžeme pozorovat nárůst jiných forem sexuální výchovy, než klasického školního výkladu. 80% respondentů spadajících do tohoto desetiletí neabsolvovalo školní sexuální výchovu, ale 50% z nich uvedlo jinou formu vzdělávání, konkrétně setkání s odborníkem a informační letáky týkající se různých témat.

Paradoxně v 90. letech, po Sametové revoluci, kdy se měnily mimo jiné i vzdělávací osnovy, se žádný velký převrat ve výuce sexuální výchovy ve školách nekonal. Do školních osnov sice byla zařazena, ale pouze 33% respondentů ji ve škole opravdu absolvovalo. Z celkového počtu dotazovaných jich 67% uvedlo jinou formu vzdělávání. Opět v nabídce označili setkání s odborníkem a výukové filmy. Jelikož některou z ostatních forem výuky označili i respondenti, kteří absolvovali ve škole pravidelnou sexuální výchovu, můžeme říci, že 50% z těch, u kterých klasická sexuální výchova neprobíhala, uvedlo náhradní formu sexuální výchovy.

Konečně v 1. dekádě 21. století můžeme pozorovat malý posun „k lepšímu“. 58% respondentů odpovědělo, že sexuální výchova u nich ve škole pravidelně probíhala. 42% respondentů neabsolvovalo sexuální výchovu v základní škole a pouze jeden dotazovaný uvedl, že škola zajistila jinou formu vzdělávání v oblasti sexuální výchovy - setkání s odborníkem. Necelých 5% respondentů, kteří plnili povinnou školní docházku v 1. dekádě 21. století a kteří nedostali žádné vzdělání týkající se problematiky sexuální výchovy přestupovalo na víceletá gymnázia.

C) Četnost výuky sexuální výchovy v základních školách

Z 37% dotazovaných, kteří uvedli, že v jejich škole sexuální výchova probíhala

odpovědělo 18%, že v jejich škole byla sexuální výchova vyučována 1x týdně, 16% označilo možnost 1x ročně v rámci různých předmětů a 5% dotazovaných uvedlo, že sexuální výchova byla v jejich škole vyučována v jiném časovém režimu.

Z respondentů, kteří plnili povinnou školní docházku v 60. letech pouze necelých 17% odpovědělo, že sexuální výchova v jejich škole probíhala 1x ročně v rámci různých předmětů.

17% respondentů plnících povinnou školní docházku v 70. letech uvedlo, že v jejich škole byla sexuální výchova vyučována 1x týdně a jiných 16% označilo možnost 1x ročně.

Pouze jeden respondent z kategorie 80. let uvedl, že v jeho škole probíhala sexuální výchova 1x ročně v rámci různých předmětů, a to v každém ročníku.

33% dotazovaných, kteří plnili povinnou školní docházku v 90. letech, uvedlo výuku sexuální výchovy v základní škole 1x za týden.

V 1. dekádě 21. století u 5% dotazovaných probíhala sexuální výchova 1x týdně, u dalších 3% dotazovaných 1x ročně a zbylá 3% respondentů uvedla jinou četnost, přesněji, že sexuální výchova v jejich škole probíhala 1x týdně, ale ne po dobu celého školního roku.

D) Vyučovací předměty, do nichž byla sexuální výchova zařazena

Dotazovaní uváděli nejčastěji následující vyučovací předměty:

- 60. léta: přírodopis, pracovní výchova
- 70. léta: přírodopis, občanská nauka, péče o dítě, rodinná výchova
- 80. léta: výchova k rodičovství, biologie
- 90. léta: občanská nauka
- 1. dekáda 21. století: občanská výchova, rodinná výchova

E) Témata zmiňovaná při výuce sexuální výchovy

Při hodnocení této otázky je třeba brát ohled na fakt, že na otázku, určenou pro respondenty, kteří absolvovali sexuální výchovu, odpovídali i ti, kterým škola poskytla jen

některou z náhradních forem vzdělávání v této oblasti.

Obecně lze říci, že nejvíce zmiňovaným tématem napříč desetiletími byla anatomie pohlavního ústrojí ženy a muže - uvedlo ji 36,5% dotázaných. Následují tělesné a psychické změny v dospívání a metody ochrany proti pohlavně přenosným chorobám a popis chorob - obě témata uvedlo téměř 27% respondentů. Shodný počet dotázaných označil metody antikoncepce a problematiku menstruace, početí a porodu - celkem 24% dotázaných, a také intimní hygienu a péči o dítě - téměř 22% respondentů. Psychologické aspekty sexuality probíralo v sexuální výchově pouze necelých 5% dotázaných a jen 2% respondentů uvedla jiné než nabízené téma, a to sexuální úchytky.

Dotázaní docházející do základní školy v 60. letech uváděli jako probíraná témata:

- anatomii pohlavního ústrojí ženy a muže
- problematiku menstruace, početí a porodu
- intimní hygienu
- péči o dítě

Každé z témat bylo uvedeno necelými 17% respondentů.

Respondenti spadající ukončením povinné školní docházky do období 70. let už označovali širší spektrum témat. Jako probíraná témata označili:

- metody antikoncepce (necelých 28,5% dotázaných), jak bylo zmíněno výše, neuváděli bohužel, které přesně byly probírány
- metody ochrany proti pohlavně přenosným chorobám a popis chorob (14% dotázaných)
- anatomii pohlavního ústrojí ženy a muže (66% dotázaných)
- problematiku menstruace, početí a porodu (28,5% dotázaných)
- tělesné a psychické změny v dospívání (66% dotázaných)
- péči o dítě (66% dotázaných)

Období 80. let bylo jediným obdobím, kde respondenti označili každé z témat alespoň jednou. 25% dotázaných označilo:

- metody antikoncepce
- problematiku menstruace, početí a porodu
- intimní hygienu
- péči o dítě
- psychologické aspekty sexuality
- probírání i jiných témat - sexuálních úchylek.

50% dotázaných, kteří sexuální výchovu absolvovali v jakékoliv formě uvedlo:

- metody ochrany proti pohlavně přenosným chorobám a popis chorob
- anatomii pohlavního ústrojí ženy a muže
- tělesné a psychické změny v dospívání.

Dotázaní, plnící školní docházku v 90. letech paradoxně označili méně témat, než ti, kteří ji plnili v předchozím desetiletí. 17% respondentů v této kategorii uvedlo:

- problematiku menstruace, početí a porodu
- tělesné a psychické změny v dospívání

33% dotázaných potom uvedlo ještě:

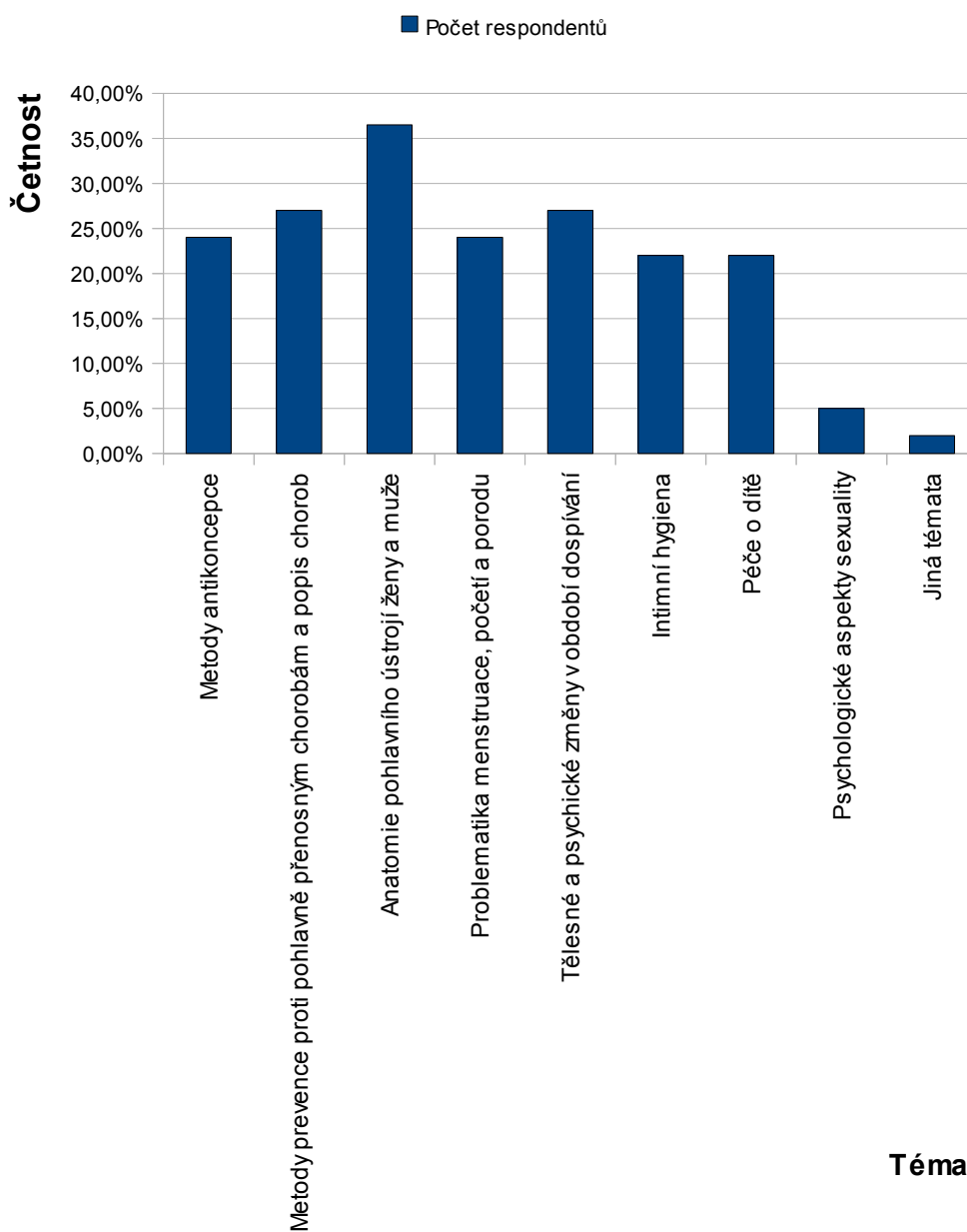
- metody antikoncepce
- metody ochrany proti pohlavně přenosným chorobám a popis chorob
- intimní hygienu.

Respondenti spadající do 1. dekády 21. století označili všechna nabízená témata (kromě možnosti „Jiná“)

- metody antikoncepce (62,5% dotázaných)

- problematiku menstruace, početí a porodu (62,5% dotázaných)
- intimní hygienu (62,5% dotázaných)
- péči o dítě (37,5% dotázaných)
- psychologické aspekty sexuality (12,5% dotázaných)
- metody ochrany proti pohlavně přenosným chorobám a popis chorob (75% dotázaných)
- anatomii pohlavního ústrojí ženy a muže (75% dotázaných)

Přehled četnosti uváděných témat

- tělesné a psychické změny v dospívání (50% dotázaných).

F) Zkoušení teoretických poznatků v praxi

Z celkového počtu respondentů, kteří absolvovali sexuální výchovu jakýmkoliv způsobem, zkoušelo prakticky získané poznatky 23%. Jednalo se především o nácvik

přebalování dítěte a nácvik nasazování prezervativu. 77% dotázaných žádné teoretické poznatky v praxi nezkoušelo.

Pouze jeden respondent v kategorii 60. let (který absolvoval pravidelnou sexuální výchovu v základní škole) uvedl nácvik přebalování dítěte. Ostatní respondenti uvedli, že v jejich škole sexuální výchova neprobíhala, a proto na danou otázku neodpovídali.

Respondenti spadající ukončením školní docházky do 70. let uváděli opět nácvik přebalování dítěte, ale navíc ještě kompletní péči o novorozence. Odpovědělo tak 75% dotázaných, kteří absolvovali pravidelnou sexuální výchovu v základní škole. Na tuto otázku odpovídal i jeden respondent (v tomto případě tvoří 25% dotázaných, kteří na danou otázku odpovídali), který v jedné z předchozích otázek uvedl jinou formu vzdělávání, než pravidelnou výuku. Odpověděl, že v jeho případě praktický nácvik teoretických poznatků neprobíhal.

V 80. letech se praktický nácvik získaných informací týkal opět pouze jednoho respondenta, který jako jediný uvedl, že v jeho škole sexuální výchova probíhala (tvořil 20% výzkumného vzorku z 80. let). Tentokrát se jednalo o nácvik nasazování prezervativu a opět přebalování a přenášení dítěte.

V 90. letech absolvovalo sexuální výchovu ve škole 33% respondentů (ve vzorku z daného období se jedná o 2 dotázané). Jeden z dotázaných uvedl, že během výuky sexuální výchovy byl prováděn nácvik nasazování prezervativu na model. Druhý z respondentů označil možnost „ne“, tedy žádný praktický nácvik v jeho škole neprobíhal.

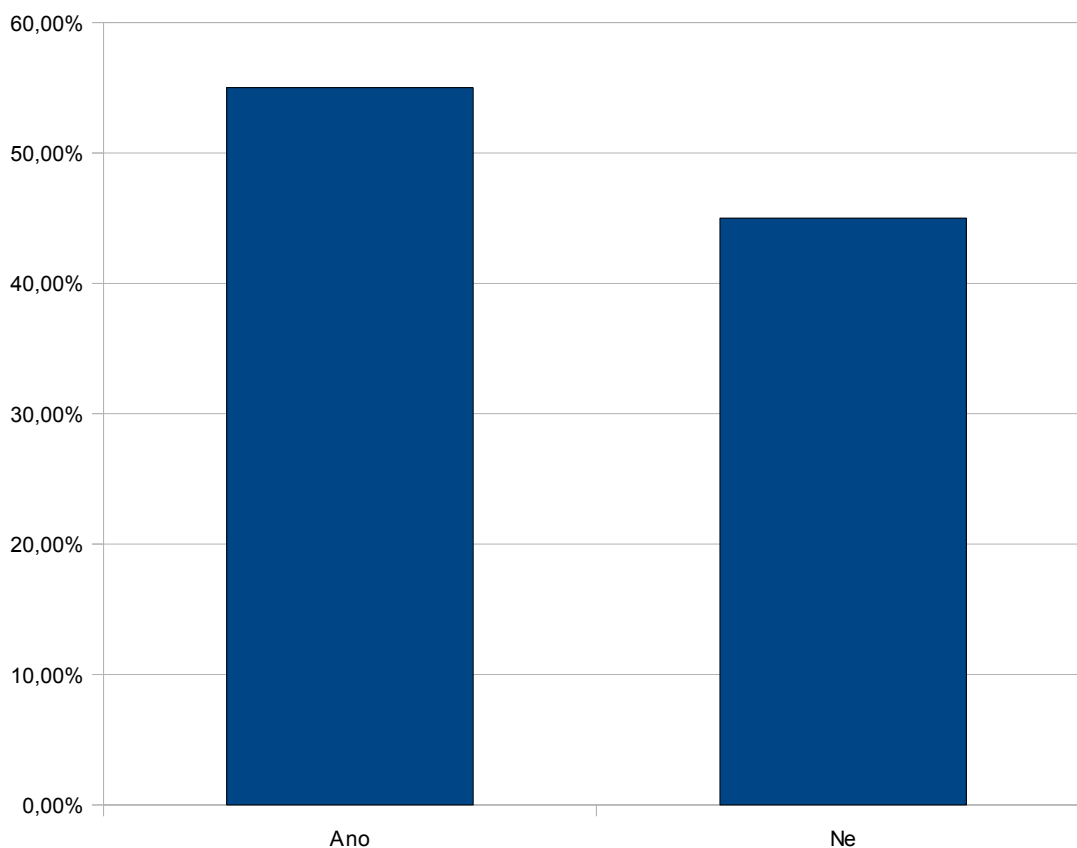
Poměrně překvapivý je výsledek u skupiny respondentů spadajících do 1. dekády 21. století. 100% dotázaných, v jejichž školách probíhala sexuální výchova uvedlo, že žádný praktický nácvik v hodinách sexuální výchovy neprobíhal.

G) Využití výukových materiálů v hodinách sexuální výchovy

V poslední otázce mě zajímalo, zda žáci v hodinách sexuální výchovy pracovali s materiály, jakými jsou například učebnice, obrazy, modely, nebo video nahrávky. Na otázku opět odpovídali i někteří jedinci, kterým škola poskytla náhradní formu sexuální výchovy. Z celkového počtu respondentů, kteří se k dané otázce vyjadřovali (20

dotazovaných), odpovědělo 55% kladně, ovšem opět u většiny z nich chyběla specifikace používaných materiálů. Zbýlých 45% dotázaných odpovědělo, že žádné podobné materiály při výuce sexuální výchovy použity nebyly.

"Pracovali jste v hodinách sexuální výchovy s výukovými materiály, jako jsou učebnice, obrazy, video nahrávky, modely apod.?"

Jak jsem již uvedla, v období 60. let absolvoval pravidelnou sexuální výchovu pouze jeden dotázaný. Ten v poslední otázce uvedl, že výše uvedené výukové materiály v hodinách sexuální výchovy v jeho základní škole použity byly. Konkrétně se jednalo o učebnice a modely.

75% respondentů, plnících povinnou školní docházku v 70. letech odpovědělo na danou otázku kladně, uvedené výukové materiály byly při hodinách sexuální výchovy

používány. Dotazovaní uvedli, že pracovali s obrazy, video nahrávkami a modely. Z odpovědi respondenta, který se účastnil jiné-náhradní formy výuky vyplývá, že při této formě žádné podobné materiály použity nebyly.

Z respondentů spadajících do vzorku z 80. let opět odpovídal jen jeden, který absolvoval pravidelnou sexuální výchovu. Uvedl, že během výuky žáci pracovali s učebnicemi, obrazy a modely.

Ačkoliv bychom mohli očekávat, že čím blíže budeme dnešní době, tím bude uvedeno více různých materiálů, není tomu tak. Na otázku opět odpověděli pouze 2 respondenti (33% respondentů z tohoto časového úseku), z nichž jeden kladně a jeden záporně. Jako používaný výukový materiál byly označeny pouze obrazy.

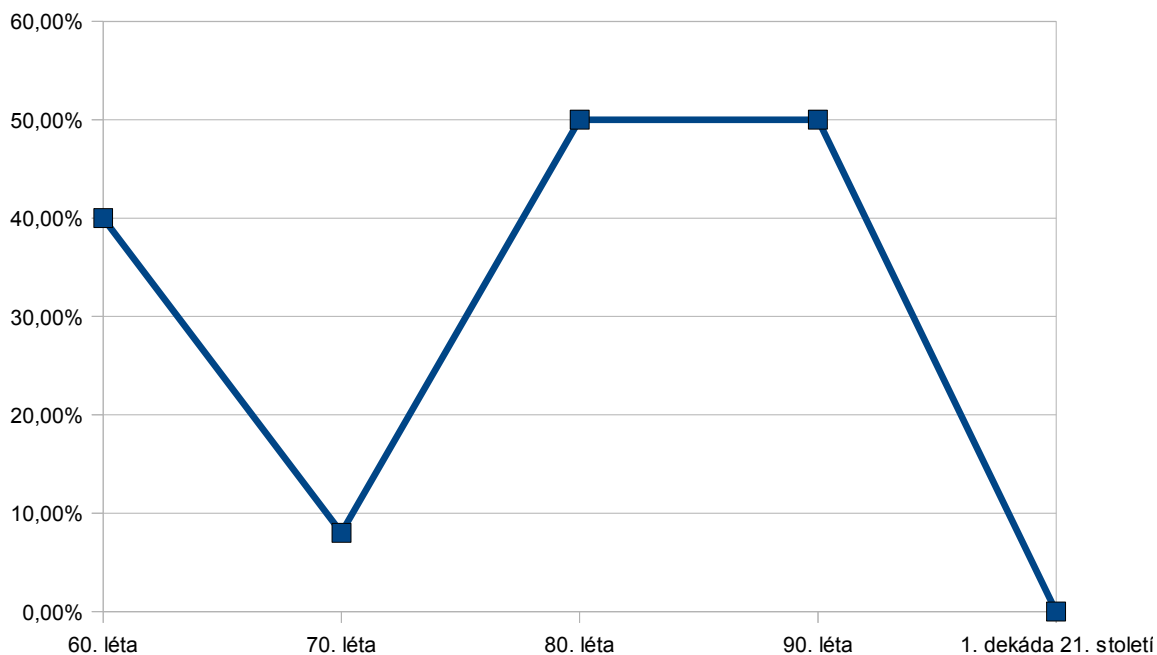
Respondenti, kteří ukončili povinnou školní docházku v 1. dekádě 21. století odpovídali v 75% kladně a uváděli používání obrazů, video nahrávek a modelů při výuce sexuální výchovy. Ostatní dotazovaní, kterým škola zajistila náhradní formu vzdělávání odpovídali záporně. S žádnými výukovými materiály výše uvedeného typu se nesetkali.

3.6.2 Ověření hypotéz

1. I vzhledem k velmi nízkému počtu respondentů, přecházejících na víceletá gymnázia, lze konstatovat, že ani jednomu z nich nenabídla škola žádnou formu sexuální výchovy. Nelze však obecně tvrdit, že na gymnáziích sexuální výchova neprobíhá. Získaný výsledek může vypovídat pouze o tom, že zrovna na těch gymnáziích, která studovali dotazovaní jedinci, neprobíhala žádná forma sexuální výchovy.
2. Na grafu na straně 34 můžeme pozorovat, s výjimkou 80. let, plynulý nárůst poměrného počtu respondentů, kteří uvedli, že v jejich škole probíhala sexuální výchova. Druhou z hypotéz, podle níž počet žáků absolvujících sexuální výchovu roste, mohu potvrdit.
3. Na následujícím grafu můžeme pozorovat, prudký pokles zařazování jiných forem sexuální výchovy v dnešní době u respondentů, v jejichž školách neprobíhala pravidelná sexuální výchova. I přesto, že podobný pokles můžeme

pozorovat i v 70. letech, je možné hypotézu potvrdit.

Poměrný počet respondentů, kteří uvedli jinou metodu vzdělávání v oblasti sexuální výchovy

4 Závěr

Pokusila jsem se zmapovat vývoj sexuální výchovy v českých zemích od poválečného období do současnosti a porovnat informace nabyté z odborné literatury s údaji načerpanými z výzkumného vzorku. Jsem si vědoma toho, že procentuální vyjádření, použité při vyhodnocení výzkumu, může v případě daného množství respondentů, jeho výsledky zkreslit.

Obecně mohu konstatovat, že se údaje pochopitelně liší. Každá kniha, týkající se sexuální výchovy, nabádá k jejímu zařazení do škol a ve vyučovacích osnovách pro daná období je různými způsoby zahrnuta. Realita ale je, nebo, v minulých desetiletích, byla jiná. Jak bylo již uvedeno výše, více než polovina z celkového počtu respondentů uvedla, že v jejich škole neprobíhala sexuální výchova. Jistě, existují rozdíly mezi jednotlivými

respondenty spadajícími do stejného desetiletí. Tyto rozdíly jsou dány docházkou dotazovaných do různých vzdělávacích zařízení. Dokonce i v dnešní době, tedy 1. dekadě 21. století, kdy sexuální výchova není zdaleka tolik tabuizována, jako v předešlých desetiletích, bylo možné pozorovat rozdíly mezi jednotlivci. Toto zjištění mě překvapilo asi nejvíce. Nečekala jsem, že i v dnešní škole někteří vyučující sexuální výchovu vypustí.

Jedná se stále o pocity studu při mluvení o lidské sexualitě s žáky? Nebo se pedagogové cítí nepřipraveni na probírání natolik citlivého tématu? Jistě by mohlo být tématem celé další práce, jak samotní učitelé vnímají výuku sexuální výchovy, zda jim působí problémy, či ji vyučují rádi.

5 Seznam použité literatury

1. BARTÁK, V.: *Besedy se snoubenci*. Praha, Státní zdravotnické nakladatelství, 1965.
2. BĚLINOVÁ, L.: *Kapitoly ze sociologie výchovy: rodina, rodinná výchova*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1989.
3. BÍLEK J.; BÍLKOVÁ, M.: *Sexuální výchova dívek a výchovy k rodičovství na 2. stupni ZDŠ*. České Budějovice, Krajský pedagogický ústav, 1975.
4. BRTNÍKOVÁ, M.: *Výchova k rodičovství: metodická příručka pro učitele ZDŠ*. Praha, Ústav zdravotní výchovy, 1974.
5. BRZEK, A.; MELLAN, J.: *Soustavná sexuální výchova na základních a středních školách*. Praha, YMCA, 1994.
6. ČIHÁK, J.; JURČO, M.: *Výchova k rodičovství*. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladatel'stvo, 1964.
7. FANTA, K.; ŠMOLKA, P.: *Poradenská praxe a výchova k rodičovství I*. Praha, Horizont, 1981.
8. HORÁK, K. a kol.: *Hovoříme s rodiči: dospívání a rodinná výchova*. Praha, Svoboda, 1968.
9. HYNIE, J.: *Dospíváte v muže*. Praha, Avicenum, 1976.
10. JANIŠ, K.; TÄUBNER, V.: *Didaktika sexuální výchovy*. Hradec Králové, Gaudeamus, 1999.
11. KOLEKTIV AUTORŮ: *Výchova k manželství a odpovědnému rodičovství*. Praha, Ministerstvo práce a sociálních věcí ČSR, 1986.
12. MACHOVÁ, J.; MARÁDOVÁ, E.; KLEMENTA, J. a kol.: *Základy sexuální výchovy*. Praha, Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 1998.
13. PONDĚLÍČKOVÁ-MAŠLOVÁ, J.: *Mladá dívka a sex*. Praha, Státní zdravotnické nakladatelství, 1969.

14. PONDĚLÍČKOVÁ-MAŠLOVÁ, J.: *O sexuální výchově bez rozpaků*. Praha, Avicenum, 1976.
15. PŘÍVRATSKÁ, J.: *Výchova k rodičovství na zš (metodický list)*. Brno, Krajský pedagogický ústav, 1987.
16. SKOŘEPA, M.: *Pohlavní výchova naší mládeže*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1932.
17. SOMR, M. a kol.: *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1987.
18. SVATOŠ, T.: *Rodinná a sexuální výchova: problémy, akcenty, souvislosti*. Hradec Králové, Gaudeamus, 2002.
19. UZEL, R.: *Sexuální výchova*. 2006. [online]. Dostupné na internetu: <<http://www.viod.cz/editor/assets/download/publikace/sex%20vy.pdf>>
20. WEISS, P. a kol.: *Sexuologie*. Praha, Grada Publishing, 2010.
21. *Doporučení k realizaci sexuální výchovy v základních školách*. Praha, MŠMT, 2009.
22. *Občanská výchova: učební osnovy pro 6.-9. ročník základní školy a příslušné ročníky osmiletého gymnázia*. Praha, Aved, 1991.
23. *Rodinná výchova: učební osnovy pro 6. až 9. ročník*. Praha, Fortuna, 1996.
24. *Učební plán a učební osnovy školy národní: výnos Ministerstva školství a osvěty ze dne 31. července 1948*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1948.
25. *Učební plán a učební osnovy pro střední školy: výnos Ministerstva školství a osvěty ze dne 31. července 1948*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1948.

6 Přílohy

6.1 Vzor použitého dotazníku

DOTAZNÍK

Tímto Vás prosím o objektivní vyplnění anonymního dotazníku, který bude podkladem pro zpracování praktické části bakalářské práce na téma „Proměny sexuální výchovy od roku 1945 do současnosti“ a pomůže zmapovat vývoj sexuální výchovy v daném období.

Děkuji.

Pohlaví:

Věk:

- 1. Ve kterých letech jste plnil(a) povinnou školní docházku?**
- 2. Přecházel(a) jste během povinné školní docházky na víceleté gymnázium?**
Ano
Ne
- 3. Probíhala na Vaší základní škole (víceletém gymnáziu) sexuální výchova?**
Pokud ano, jak často?
Ano
 - 1x týdně
 - 2x týdně
 - 1x za 14 dní
 - 1x ročně (v každém ročníku v rámci různých předmětů)
 - Jinak (vyplňte prosím jak často)Ne
- 4. V případě, že na Vaší základní škole sexuální výchova neprobíhala, zajistila škola jinou metodu vzdělávání v této oblasti? Jakou?**
Ano
 - Setkání s odborníkem-besedy, přednášky s lékaři, psychology atd.

- Informační letáky tykající se různých témat
- Výukové filmy
- Jiné (vyplňte prosím jaké)

Ne

Otázky č. 5 až 8 vyplňujte prosím pouze tehdy, když jste absolvovali sexuální výchovu během povinné školní docházky.

5. V rámci kterého předmětu a ve kterém ročníku u Vás sexuální výchova probíhala?

6. Označte prosím, která témata byla při výuce sexuální výchovy zmíněna.

Metody antikoncepce (uved'te prosím které)

Metody ochrany proti pohlavně přenosným chorobám a popis chorob

Anatomie pohlavního ústrojí ženy a muže

Problematika menstruace, početí, porodu

Tělesné a psychické změny v období dospívání

Intimní hygiena

Péče o dítě

Psychologické aspekty sexuality

Jiná (uved'te prosím která témata)

7. Zkoušeli jste některé teoretické poznatky během hodin prakticky? (nácvič nasazování prezervativu, přebalování dítěte apod.)

Ano (uved'te prosím konkrétní činnosti)

Ne

8. Pracovali jste v hodinách s výukovými materiály, jako jsou učebnice, obrazy, video nahrávky, modely apod.?

Ano (uved'te prosím které)

Ne

6.2 Vzor správně vyplněného dotazníku

bh

DOTAZNÍK

Tímto Vás prosím o objektivní vyplnění anonymního dotazníku, který bude podkladem pro zpracování praktické části bakalářské práce na téma „Proměny sexuální výchovy od roku 1945 do současnosti“ a pomůže zmapovat vývoj sexuální výchovy v daném období.

Děkuji.

Pohlaví: žena **Věk:** 27

1. Ve kterých letech jste plnil(a) povinnou školní docházku?
1993 - 2002

2. Přecházel(a) jste během povinné školní docházky na víceleté gymnázium?

Ano
 Ne

3. Probíhala na Vaší základní škole (víceletém gymnáziu) sexuální výchova? Pokud ano, jak často?

Ano

- 1x týdně
- 2x týdně
- 1x za 14 dní
- 1x ročně (v každém ročníku v rámci různých předmětů)
- Jinak (vyplňte prosím jak často)

Ne

4. V případě, že na Vaší základní škole sexuální výchova neprobíhala, zajistila škola jinou metodu vzdělávání v této oblasti? Jakou?

Ano

- Setkání s odborníkem-besedy, přednášky s lékaři, psychology atd.
- Informační letáky týkající se různých témat
- Výukové filmy
- Jiné (vyplňte prosím jaké)

Ne

Otázky č. 5 až 8 vyplňte prosím pouze tehdy, když jste absolvovali sexuální výchovu během povinné školní docházky.

5. V rámci kterého předmětu a ve kterém ročníku u Vás sexuální výchova probíhala?

občanská a rodinná výchova

6. Označte prosím, která témata byla při výuce sexuální výchovy zmíněna.

- Metody antikoncepce (uveďte prosím které)
- Metody ochrany proti pohlavně přenosným chorobám a popis chorob
- Anatomie pohlavního ústrojí ženy a muže
- Problematika menstruace, početí, porodu
- Tělesné a psychické změny v období dospívání
- Intimní hygiena
- Péče o dítě
- Psychologické aspekty sexuality
- Jiná (uveďte prosím která témata)

7. Zkoušeli jste některé teoretické poznatky během hodin prakticky? (návuk nasazování prezervativu, přebalování dítěte apod.)

- Ano (uveďte prosím konkrétní činnosti)
- Ne

8. Pracovali jste v hodinách s výukovými materiály, jako jsou učebnice, obrazy, video nahrávky, modely apod.?

- Ano (uveďte prosím které)
- Ne

nahrávky